

Az „Á—bé — Ab“ könyve.

Írta: Gál Kálmán.

A múlt napokban régi, gyermekkori könyveim és irataim között kutatva, kezembe került egy kis könyvecske, amelynek nagyon megörültem, de — meg vagyok győződve — hogy rajtam kívül mások is sokan, akik erről tudomást fognak szerezni, különösen tanítók, paedagogusok s akik hajdanában ebből tanultak, örülni fognak.

Nem ide tartozik most ennek paedagogiai méltatása. Én egyszerűen azért fogom ismertetni ezt az érdekes, tanulságos könyvet a „K. M.“-ben, mert — amint a cím-lapja is mutatja — unitárius iskolákban használták, tehát első sorban azokat érdeklik, akiknek szülői, nagyszülői ezekből merítették alapismereteiket úgy az olvasásban, mint egyházi énekeik, a kátékizmus tanulásában, imádságaik elsajátításában és erkölcsi szabályaik megismerésében.

Magam és a velem egykoruak még emlékezni fognak azokra az erkölcsi regulákra, amelyeket ebből a könyvből tanultunk a múlt század közepén, az 50-es, 60-as években. Ugyancsak hangoztattuk: „Jókor kelj fel, öltözz, mosdjál“ stb., „Menj az utcán szépen folyvást“ és a többi szabályokat, valamint azokat az asztalnál mondandó rövid imádságokat is, amelyeket — bizony — a mai gyermekeknek sem ártana tudni.

Ilyen tartalmu ez a kis könyvecske. Teljes címe: „Magyar ábéce a' leány-oskolák számára. Melly némely szükséges fohászokodásokkal és az Unitáriusok' Ujj Énekes könyvből néhány Énekekkel megbővitve ezen újabb formában kinyomtatott. Marosvásárhelyen nyomult az ev. ref. Főtanoda betűivel 1847. Találta-tik Lőcsey Spielenberg Lászlónál.“

Az egész könyv 24 oldal, de számozatlan. Nem érdek nélkül való a könyvecske belső tábláján olvasható jegyzés sem, mely szerint „1853-ban Mártius 17-én vettem 12. *krokkal* (olv. krajcár) kis unokámnak *Katso Polinak*, legyen szerentsés, kívánja nagy apja vén Jakab Elek.“ Tehát az erős unitárius, a történetíró, Jakab Elek apja vette unokájának, a ma is élő özv. Gál Károlyné számára, akinek szülői Fele községben laktak, de ő a szentgericei unitárius

iskolában tanult. Így maradt a könyv e sorok írójának szülőinél, ahonnan hozzám került, aki anyai ágon szintén „a vén J. E.“ unokája vagyok.

De lássuk ennek a becses könyvnek lehető hű tartalmát. Az első oldalon vannak: Nagy kerek Magyar Betűk. Azután: Apró Betűk. Magánhangzó Betűk: a) Röviden ejtve; b) Hosszan ejtve. Mássalhangzó Betűk; Dülös Betűk. Végül arab számjegyek 10-ig. A második oldalon: A betűk öszveszámlálása, vagyis az olvasás (és nem a hangoztatás, ez az újabb módszeres olvasás-tanítás): $a + b = ab$; $e + b = eb$; $i + b = ib$; $o + b = ob$; $u + b = ub$; $ö + b = öb$; $ü + b = üb$ és így tovább. Fel-tűnő azonban, hogy — bár hosszú magánhangzókról szól az első oldalon — itt az öszszeszámlálásban hosszú magánhangzóval alkotott szótag nem fordul elő.

Ezután: „Egyegy szilabából álló szók“ következnek. És így két és fél oldalon végez az *ábéce*, az olvasás öszszes tudnivalóival. Most: Az Úrimádság, az apostoli hit' formája, az Istennek tíz parancsolati — mind szótagonként elválasztva voltak a kis leányok (és fiuk) tanulnivalói.

Az egyházi énekekre nagy gondot fordítottak, mert „Néhány legszükségesebb énekek, az Unitáriusok megújított énekes könyvéből“ címen a következő énekek olvashatók: Invocatiók. Templombamenetelkor. Nóta. XLIII. Soltár 14. verse. Isten' szent házába bemenyek stb.; Nóta CVIII. Soltár 1. verse: Úr Isten! Kész az én szívem stb.; Uram! templomodba gyűltünk stb.; Teremtő nagy Isten! stb. Szent Ige olvasás előtt. Nóta „Téged illet úr Isten.“ Világosság szent atyja!; Légyen kedves az áldozat stb.; Uram! te hozzád kiáltunk stb.

Vasárnapi Magasztalások, és Esedezések. Hálaadás Isten igéjéért. Adjunk hálát mindnyájon stb.; Isten gondviselése. Reggeli hála érzet. Nóta „O seregeknek Istene.“ Oh egyetlen egy Istenség! Hétköznapi magasztalások és esedezések. Reggel és estve. Reggeli hálaadás és könyörgés. Adjunk hálát a' mindenhatónak stb. Reggeli hálaérezet. Nóta „Oh seregeknek Istene.“ Az éjjelnek sötétsége stb. N. Karácsoni magasztalások és esedezések. Krisztus' születése. Nóta „Jer minnyájan örüljünk.“ Úr Istennek szent fia stb. Új esztendei magasztalások és esedezések. Dicsőítés és esedezés Isten' oltalmáért. Nóta Dicsőült helyeken. Dicsőséges Isten! Nagy Pénteken. Jézus' szenvedési. Nóta. Mint a' szép hives patakra. Oh Isten, ki a törődött stb. Áldozó csütörtökön. Krisztus' felmagasztaltatása.

Nóta „Krisztus ma feltámad.“ Krisztus mennybe felmene stb. Pünkössti Magasztalások és Esedezések. A' keresztény vallás' első győzedelme. Nóta. „Szeret, imád, magasztal.“ Csudálandók úr Isten! stb. Uri vacsorai bérekesztés. Menjetek el békességgel.

Ezzel végződik, amint látható, a minden alkalomra kiválogatott énekek sorozata. A következő három oldalon „Szükséges fohász-kodás“ fő cím alatt könyörgések olvashatók. Még pedig: Urvacsorája előtt való könyörgés. Mikor a' kenyeret veszed. Mikor a' bort veszed. Urvacsorája után való hálaadás. Reggeli felkeléskor. Foglalatosság közben. Lefekvéskor. Éjjeli álomból felserkenvén így fohász-kodjál. Templomba menéskor. Templomból kijövéskor. Asztali áldások: Étél előtt való. Étél után való. Egy oldalt foglalnak el az „Arabiai és Római számok.“ Betűkkel és számjegyekkel ezérig.

A könyvecske négy utolsó oldalán vannak azok az erkölcsi szabályok, amelyek valóban olyan értékes kincsek, hogy csupán ezekért érdemes ennek a könyvecskének ismertetése s amelyekben azt hiszem — a paedagogusok ép úgy gyönyörködnek, mint amilyen örömet szereztek nekem.

„Tanuló gyermekek' erkölcsi régulái“ a címe és ezek a régulák szószerint így következnek:

REGGEL.

Jókor kelj fel, öltözz, mosdjál,
Az Istenhez fohász-kodjál,
Mosd meg szádát, füled, szemed,
Mert frissebb lessz egéssz tested.
Szoktasd hátra a' hajadat,
Ne lepje bé az orczádat,
Zsiros vagy olajos kézzel
Ne kend, inkább mosd meg vízzel.
Melljre- 's nyakravalód légyen,
Mivel a csóré nyak szégyen.
Körmödöt nagyon ne neveld,
Köntösödöt bé ne keverd.
Ruhádat portól megtisztítsd,
A' csizmádat megcsinosítsd.
Szépen menj ki az utszára,
Sokaknak szemük láttára.

AZ UTSZÁN.

Menj az utszán szépen folyvást,
Nem kullogva, nem is futvást,
Ne andalogj, ne kiabálj;
Ne verekedj, ne is hajgálj.
Ne áncsorogj a' csap-széknél,
Piaczon vagy mészár-széknél.
Ne firkálj házak falára,
Vagy kerítés oldalára.

Ruhádöt fél vára ne vesd,
Kezed 's lábod ne hanyd, ne vesd.
Derék ember előtt állj ki,
Kalapot végy 's köszönj neki;
Ha előll van, ne előzd meg,
Ha hátul van, megálj 's várd meg,
Keresztül ne menj előtte,
Jobbfelől se menj mellette;
Ha megszólít, frissen megállj,
Mit akar veled, arra várj,
Kalap véve hajtsd-meg magad,
Szokott titulussát meg-add,
Szavát míg elvégzi megvárd,
Beszédét keresztül ne vágd.
Szólj okosan, nem üngetve,
Nem suttogva, 's nem hebegve.
A' mire int, azt meg fogadd,
Ha elbocsát, hajsd meg magad.

AZ OSKOLÁBAN.

Méjj vízbe ne menj feredni,
Jégre se menj csiszinkázni;
De siess az Oskolába,
Mint tudomány hajlékába.
Foglalj helyet, imádj Istent:
Mert úgy nyersz az urtól mindent.
Tentád, pennád, papirossad
Legyen 's a' leczkét olvassad.

Társaidal ne veszekedj,
 Hanem leczkédből vetekedj.
 Ne társalkodj a rozszzakkal,
 Hanem csak a' legjobbakkal,
 Figyelmezzél a' leczkére,
 Tanítódnak intésére;
 Ha megdorgál, azt köszönd meg,
 Ha megver is, ne utáld meg.
 Tanulj gyorsan kis korodban,
 Ha jól tanulsz, félkapsz, csak várj,
 Kegyes légy az Istennel járj.

A' TEMPLOMBA.

A' Templomba menj csendesen,
 Viseld magadat eszesen ;
 Oda érvén imádkozzál,
 Első helyre ne vágyódjál.
 Nagyobb ember előtt kikelj,
 Ha a' székben szoross a hely :
 Ott ne állj meg, és ne pusmogj
 Ne harákolj, ne is mormogj,
 Figyelmezz a' szónoklóra,
 Ne add eszed akkor másra.
 Figyeld, mit mond, és tanul meg,
 Feddésért ne neheztelj meg.
 Hálákot adj az Istennek,
 Ha van mit adj a' szegénynek.
 Haza menvén, olvasgassál,
 Jó könyvekből, 's tanulgassál.

AZ ASZTALNÁL.

Étel előtt asztal áldást
 Mondj 's az után háláadást.
 Széket készíts asztal mellé,
 Elsőktől várj 's úgy állj elé ;
 Ne válogass a' fő helyben,
 Ne finyáskodj az ételben.
 Egyél ha van előtted mit,

Ha kevés van, ne szólj semmit.
 Ne csemcsejj az étel közben,
 Ne szúrtyölödj, igyál szépen.
 Ujodd ne szopd, fogad ne vánd,
 Hogyha köhögysz, takard el szád.
 A' csontokat rakd tángyérra,
 Ne konyökölj az asztalra.
 Távol se ülj az asztaltól,
 Egy ölnyire a' tángyértől.
 Tángyérom add a' mit kérnek,
 Kapd a' széket ha felkelnek.

ESTVE.

Hogy felkelhess jókorára,
 Ne vágyj gazdag vacsorára.
 Ha etél ne feküdj mindgyárt,
 Állj vagy sétálj, másként megárt.
 Még egy keveset olvasgass,
 A' jövő napra tanulgass.
 Azután pedig imádkozz,
 A' nap' folytárol gondolkozz.
 Mindenkor egy helyben vetkezz,
 Mert könnyebben jutsz mindenhez.
 Mondj jó éjszakát mindennek,
 Ugy adj álmot a' szemednek.
 Ha így intézed dolgaid'
 Jól fognak telni napjaid.
 Kedves léssel Isten előtt :
 Kedves *minden* ember előtt.

TANULÁSKORI KÖNYÖRGÉS.

Oh lelkeknek teremője és igazga-
 tója, mindenható Isten! erősítsed és
 igazgassad az én gyenge elmémet, hogy
 azokat a' mellyekre tanítatom, figyel-
 mesen halgathassam, és megtanulhas-
 sam — *úgy légyen.*

A fennebbieken közölt részletes tartalomhoz, mert nem volt célom a könyvet nevelés-oktatás céljából ismertetni, nincs mit hoz-
 zátenni. Felemlítem mégis, hogy a marosvásárhelyi Lócsey-cég a
 múlt század második részében nemcsak az akkori egész Maros-
 széken, hanem az erdélyi részekben mindenütt általános ismert
 könyvkiadó-cég volt, amely a híres „Lócsey-kalendarium“-ot is,
 ezt a 15 krajcáros napiárt országos hírűvé tette.

A könyvecske erkölcsi régulái pedig annyira átmentek a köz-
 tudatba, hogy azokat az erdélyrészi iskolázott férfiak és nők egész
 életükön keresztül emlékezetükben tartották s alkalom átválal csak
 úgy citálták a tanulók és felnőtt ifjak fejére is, ha ezek ellen a régulák
 ellen vétettek. És figyelmesen átgondolva ezek tartalmát, ma is nyu-
 godt lélekkel ajánlíthatja minden paedagogus az ő tanítványainak, hogy
 az elemi iskolákban megtanulják; mert aki ezek szerint viselkedik,
 arról elmondhatjuk, hogy az kedves Isten és emberek előtt.

IRODALOM.

Tisztelt Szerkesztő Úr!

Elöttem van az unitárius igehirdetésnek egy újabb kis kötete*. Már második ebben az évben. Engedje meg, hogy olvastán eszembe jutott egy-két laikus gondolatomat közölhessem Önnel s ha jónak látja, olvasóival is. Csupa pályadíjjal jutalmazott beszédek s ez a körülmény is, de meg a kiadó Gálfi Lőrinc teol. akad. dékán úr előszava is azt juttatja eszembe, hogy itt az utolsó másfél évtized „legjobb szellemi terméséről“ van szó. A pályázati feltételek között meg azt olvasom (mindegyikre talál ez, vagy csupán az elsőre?), hogy „népszerű nyelven“ írott s „csakis abszolút becsü mű“ nyerheti el a díjat.

Mind olyan körülmény, amely a kíváncsiságot növeli, a követelményeket meg felfokozza.

A múlt alkalommal „Az ember“ c. kötetnek sok hibáját és fogyatkozását felelgettem; de sok szép gondolatában is gyönyörködtem. Nagy fának nagy az árnyéka, gondoltam s bele nyugodtam és nem piszkálgattam a hibákat, hanem kerestem a szépségeket. Persze, azok a beszédek nem léptek fel nagy igénnyel és nem voltak e feltételek békóihoz kötve. Elnézés és megítélés nagyobb részben a személyi hatás dolga volt.

Itt más az eset. Jutalmazott beszédek, melyeknél feltétel a népszerű nyelv. Ez a két körülmény irányítja az ítéletet.

Azzal kezdem benyomásaim ismertetését, hogy ezeknek olvastán sem hibákat nem vettem észre, sem különös jelességeket s hozzáteszem, hogy szinte áhítoztam hibák után, hogy egy-egy gondolat gyönyörű lendületében is gyönyörködhessem. Nem lett részemül sem ez, sem az. Valami kimért józanság, valami sem hibázni, sem jeleskedni nem képes közepszerűség, az érzésnek el-eleszikkadó szegényes patakja, a gondolatnak szárnyra nem kapó lassú cammogása, a mondatok fűzésének valami hétköznapi tisztasága és korrektsége, melyből azonban hiányzik a nemesebb izlés, a forma finomsága; ez az, ami jellemzi ezeket a beszédeket.

A másik könyvnél kiemeltem azt az emelkedett gondolatkört, melyet írójának kedves olvasmányai: Emerson, Ruskin stb. nyúj-

* Pályadíjjal jutalmazott unitárius egyházi beszédek. Kiadta Gálfi Lőrinc teol. akad. tanár. Kolozsvár, 1916.